

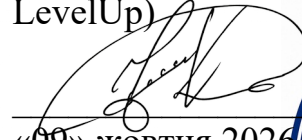
ЗАТВЕРДЖЕНО

Фізична особа – підприємець

Колесниченко Юрій

Леонтійович

(суб'єкт підвищення кваліфікації
LevelUp)

«09» жовтня 2026 р.

ПРОГРАМА

підвищення кваліфікації вихователів закладів освіти

«ПСИХОЛОГІЯ ПІДЛІТКА В ПАНСІОНІ: ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛЯ»

Обсяг: 30 годин (1 кредит ЄКТС)

Форма підвищення кваліфікації: інституційна (дистанційна)

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Назва програми. Програма підвищення кваліфікації вихователів закладів освіти «Психологія підлітка в пансіоні: практичні інструменти для вихователя».

Інформація про розробника. Фізична особа – підприємець Колесниченко Юрій Леонтійович (суб'єкт підвищення кваліфікації LevelUp, ідентифікатор на платформі «Вектор» – 1038); розробник програми – Колесниченко Ю. Л., практичний психолог, завідувач пансіону Одеського приватного закладу освіти «Тіква – Ор Самеах», регіональний тренер Міністерства освіти і науки України, автор методології психолого-педагогічного супроводу підлітків PS–OPC LevelUp.

Тип програми. Авторська програма суб'єкта підвищення кваліфікації; розроблена без використання типової програми.

Напрями підвищення кваліфікації:

1. психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти підліткового віку;
2. створення безпечного освітнього середовища, запобігання та протидія булінгу (цькуванню);
3. розвиток професійних компетентностей вихователя: педагогічне спостереження, комунікація, психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти.

Термін дії програми: 5 років від дати затвердження (з «09» жовтня 2026 р. до «09» жовтня 2031 р.).

Рецензенти:

1. Солнцева Олена, доктор філософії (галузь знань 01 Освіта/Педагогіка), завідувачка кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (зовнішній рецензент).
2. Калінчук Лілія, директор Одеського приватного закладу освіти «Тіква – Ор Самеах» (внутрішній рецензент; розгляд програми педагогічною радою закладу – протокол № _____ від «____» _____ 2026 р.).

Статус рецензування: програму передано на рецензування; рецензії та витяг з протоколу засідання педагогічної ради буде долучено після їх отримання.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. У закладі освіти з цілодобовим перебуванням учнів – пансіоні, ліцеї-інтернаті, школі-інтернаті – вихователь є дорослим, який перебуває поруч із підлітком найдовше: під час самопідготовки, у побуті, у вільний час, увечері й уночі. Саме вихователь першим помічає зміни настрою, конфлікти в групі, ознаки перевантаження чи дезадаптації і першим реагує на складну поведінку. Подібні завдання щодня розв'язують також вихователі груп продовженого дня та гуртожитків закладів освіти. Водночас підготовка вихователів здебільшого зосереджена на організаційних і режимних питаннях, а психологічна складова їхньої роботи – розуміння підліткового віку, системне спостереження, реагування на агресію, протест, маніпуляції та кризові стани – залишається найменш забезпеченою практичними інструментами.

Повномасштабна війна посилила цю потребу: у закладах з цілодобовим перебуванням зростає кількість підлітків, які проживають поза родиною, пережили переміщення, втрати чи тривалий стрес. Їхня поведінка часто є сигналом нереалізованих потреб, і без професійного розуміння цього сигналу вихователь змушений обирати між посиленням контролю та безпорадністю. Програма дає вихователю практичну мову для того, що він щодня бачить: модель 5 сфер, карту педагогічного спостереження, алгоритми реагування та шаблони підтримувальних рекомендацій, узгоджені з авторською моделлю психолого-педагогічного супроводу PS-OPC LevelUp (Оцінка → Рекомендації → Супровід).

Програма є першою в серії курсів підвищення кваліфікації «Пансіон» (Курс № 1 – вихователь, Курс № 2 – педагог, Курс № 3 – психолог), які формують у закладі єдину мову супроводу підлітка. Водночас вона самодостатня і дає завершений набір інструментів для роботи вихователя.

Цільова група: вихователі закладів освіти, які працюють з підлітками 10–18 років: закладів з цілодобовим перебуванням учнів (пансіонів, ліцеїв-інтернатів, шкіл-інтернатів), гуртожитків закладів освіти, груп продовженого дня, а також інші педагогічні працівники, які здійснюють виховну роботу з підлітками.

Обсяг (тривалість): 30 академічних годин (1 кредит ЄКТС), з них: лекційні заняття – 10 год (33 %), практичні заняття – 10 год (33 %), самостійна робота – 7 год (24 %), контрольні заходи – 3 год (10 %). Практико-орієнтовані види роботи (практичні заняття та самостійне виконання практичних завдань) становлять 17 год (57 %).

Особливості реалізації програми: навчання відбувається дистанційно у змішаному форматі на платформі Google Classroom (вхід через сторінку курсу на сайті суб'єкта підвищення кваліфікації; посилення зазначено на платформі «Вектор»). Лекційний матеріал, практичні завдання та тести слухачі опрацьовують асинхронно, у зручний для себе час. Практичні заняття (теми 1.5, 2.5, 3.5, 4.5, 5.5) проводяться синхронно у форматі відеозустрічей у Google Meet – п'ять зустрічей, по одній на модуль, тривалістю до 2 год

кожна: аналіз кейсів, відпрацювання алгоритмів реагування, моделювання розмов із підлітком. Розклад відеозустрічей наведено в путівнику курсу, точний час повідомляється в оголошенні в Google Classroom. Кожен модуль має уніфіковану структуру: теоретичний матеріал із мікросценаріями з практики пансіону, два кейси, практичне завдання з робочим бланком (чек-листом або шаблоном) і тест. На кожне практичне завдання слухач отримує відгук викладача. Рекомендована тривалість навчання – три тижні (близько 10 год на тиждень).

Етичні умови виконання практичних завдань: практичні завдання, що стосуються реальних вихованців, виконуються лише в анонімізованому вигляді (умовний код або ініціали; без прізвища, дати народження, назви закладу та інших даних, що дають змогу ідентифікувати дитину), відповідно до Закону України «Про захист персональних даних». Роботу, що містить персональні дані дитини, повертають слухачеві на доопрацювання.

Форма підвищення кваліфікації: інституційна (дистанційна).

Мета підвищення кваліфікації: розвиток професійних компетентностей вихователів закладів освіти щодо розуміння психологічних закономірностей підліткового віку, системного педагогічного спостереження, підтримувального супроводу підлітка та професійного реагування на складну поведінку і кризові ситуації з урахуванням моделі PS–OPC LevelUp.

Завдання підвищення кваліфікації:

1. сформулювати розуміння вікових психологічних закономірностей підлітка та особливостей їх прояву за умов тривалого перебування поза родиною;
2. сформулювати вміння інтерпретувати поведінку підлітка як психологічний сигнал і відрізнити вікову норму від зони ризику;
3. сформулювати вміння аналізувати групову динаміку, побут і режим як фактори поведінки та розвитку;
4. сформулювати навички системного педагогічного спостереження за моделлю 5 сфер і ведення карти педагогічного спостереження з дотриманням професійної етики та конфіденційності;
5. сформулювати вміння складати конкретні підтримувальні рекомендації, виявляти сильні сторони та інтереси підлітка і будувати партнерську взаємодію з батьками та психологом закладу;
6. сформулювати навички реагування на агресію, протест, маніпуляції, конфлікти та булінг без ескалації;
7. сформулювати навички першого реагування в кризовій ситуації та перенаправлення до фахівців відповідно до чинних порядків.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться (з урахуванням професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225):

1. психологічна компетентність – у частині розуміння вікових особливостей підлітка та інтерпретації його поведінки як психологічного сигналу;

2. комунікативна компетентність – у частині підтримувальної взаємодії з підлітком, групою, батьками та фахівцями закладу;

3. емоційно-етична компетентність – у частині саморегуляції вихователя у складних ситуаціях, дотримання професійних меж і конфіденційності;

4. здоров'язбережувальна компетентність – у частині створення безпечного середовища пансіону, запобігання булінгу та першого реагування в кризових ситуаціях;

5. оцінювально-аналітична компетентність – у частині системного педагогічного спостереження, фіксації фактів і формулювання обґрунтованих педагогічних висновків.

Очікувані результати підвищення кваліфікації. За результатами навчання слухачі оволодіють знаннями та набудуть (вдосконалять) уміння й навички щодо:

1. розпізнавання вікових психологічних закономірностей підліткового розвитку та їхніх проявів у поведінці;

2. інтерпретації поведінки підлітка як системи психологічних сигналів, а не лише порушень дисципліни;

3. аналізу групової динаміки, ролей і ризиків у групі та застосування технік підтримувальної взаємодії;

4. структурованого педагогічного спостереження за моделлю 5 сфер і ведення карти педагогічного спостереження;

5. формулювання підтримувальних рекомендацій відповідно до моделі PS–OPC LevelUp і партнерської взаємодії з батьками та психологом закладу;

6. реагування на агресію, протест, маніпуляції, конфлікти та булінг за перевіреними алгоритмами;

7. першого реагування в кризовій ситуації, забезпечення безпеки групи та перенаправлення до фахівців;

8. застосування практичних інструментів – чек-листів, шаблонів, алгоритмів – у щоденній виховній роботі;

9. помічання інтересів і сильних сторін підлітка як точки входу в початковий профорієнтаційний супровід.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації. Оцінювання побудоване на компетентнісному підході й поєднує поточне (модульне) та підсумкове оцінювання. Максимальна сума – 100 балів.

Таблиця 1. Розподіл балів

Вид оцінювання	Кількість	Бали за одиницю	Разом балів
Тест модуля (8 питань, 1 бал за правильну відповідь)	5	8	40
Практичне завдання модуля з робочим бланком (4 критерії по 2 бали)	5	8	40
Підсумковий тест курсу (20 питань, 1	1	20	20

Вид оцінювання	Кількість	Бали за одиницю	Разом балів
бал за правильну відповідь)			
Усього			100

Критерії оцінювання практичного завдання (кожен критерій: 2 бали – виконано повністю, 1 бал – частково, 0 балів – не виконано): опис спирається на факти, без оцінок і «ярликів»; робочий бланк заповнено повністю; висновок обґрунтовано зв'язком «поведінка → потреба (причина)»; рекомендації або кроки конкретні й реалістичні. Обов'язкова умова зарахування – анонімізація даних підлітка.

Участь у відеозустрічах: рекомендована. Слухачі, які не змогли долучитися до зустрічі, можуть подати короткий аналіз одного з розібраних кейсів і отримати відгук викладача.

Документ про підвищення кваліфікації: сертифікат. Видається за одночасного виконання умов: загальна сума – не менше 75 балів зі 100; підсумковий тест складено не менше ніж на 80 % (16 правильних відповідей із 20); виконано та подано на перевірку всі п'ять практичних завдань. Після завершення курсу слухачі заповнюють анкету задоволеності навчанням. Сертифікат оформлюється відповідно до вимог Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 (зі змінами).

Вартість: 1500,00 грн.

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Скорочення в таблиці 2: «Практ.» – практичні заняття, «Самост.» – самостійна робота, «Контр.» – контрольні заходи (години).

Лекційний матеріал подано у формі структурованих текстів із схемами, прикладами та мікросценаріями «ситуація – неефективна реакція – ефективна реакція». Практичні заняття передбачають аналіз кейсів, відпрацювання алгоритмів реагування та моделювання розмов із підлітком. Самостійна робота – виконання практичного завдання модуля з використанням робочого бланка на прикладі реального (анонімізованого) або змодельованого випадку.

Таблиця 2. Навчально-тематичний план

Назва модуля, теми	Лекції	Практ.	Самост.	Контр.	Усього
МОДУЛЬ 1. ПСИХОЛОГІЯ ПІДЛІТКА ТА ПОВЕДІНКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ СИГНАЛ					
1.1. Підлітковий вік: ключові психологічні зміни	0,5	–	–	–	0,5
1.2. Поведінка підлітка як психологічний сигнал	0,5	–	–	–	0,5
1.3. Емоції, протест і мотивація підлітка	0,5	–	–	–	0,5
1.4. Вплив середовища на поведінку підлітка: сім'я, школа, пансіон	0,5	–	–	–	0,5
1.5. Типові помилки педагогічного сприйняття (кейсовий аналіз, відеозустріч)	–	2,0	–	–	2,0
Практичне завдання 1. Аналіз поведінки підлітка: від фактів до причин	–	–	1,5	–	1,5
Тест модуля 1	–	–	–	0,5	0,5
Разом за модулем 1	2,0	2,0	1,5	0,5	6,0
МОДУЛЬ 2. ПІДЛІТОК У ПАНСІОНІ: СЕРЕДОВИЩЕ, ПОБУТ І ГРУПОВА ДИНАМІКА					
2.1. Пансіон як середовище розвитку підлітка	0,5	–	–	–	0,5
2.2. Роль вихователя: контроль, підтримка, наставництво	0,5	–	–	–	0,5
2.3. Побут і режим як фактори поведінки	0,5	–	–	–	0,5
2.4. Групова динаміка: лідери та вплив	0,5	–	–	–	0,5
2.5. Конфлікти та булінг у	–	2,0	–	–	2,0

Назва модуля, теми	Лекції	Практ. .	Самост. т.	Контр. .	Усього
пансіоні (кейсовий аналіз, відеозустріч)					
Практичне завдання 2. Аналіз групи підлітків: структура, ролі, ризики	—	—	1,5	—	1,5
Тест модуля 2	—	—	—	0,5	0,5
Разом за модулем 2	2,0	2,0	1,5	0,5	6,0
МОДУЛЬ 3. ПЕДАГОГІЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА СИСТЕМНА ОЦІНКА ПІДЛІТКА					
3.1. Системне педагогічне спостереження	0,5	—	—	—	0,5
3.2. Модель 5 сфер психологічного аналізу підлітка	0,5	—	—	—	0,5
3.3. Карта педагогічного спостереження	0,5	—	—	—	0,5
3.4. Типові помилки спостереження	0,5	—	—	—	0,5
3.5. Педагогічний висновок і виявлення здібностей підлітка (кейсовий аналіз, відеозустріч)	—	2,0	—	—	2,0
Практичне завдання 3. Карта системного педагогічного спостереження	—	—	1,5	—	1,5
Тест модуля 3	—	—	—	0,5	0,5
Разом за модулем 3	2,0	2,0	1,5	0,5	6,0
МОДУЛЬ 4. СУПРОВІД ПІДЛІТКА: РЕКОМЕНДАЦІЇ, РОЗВИТОК І МОДЕЛЬ PS–OPC LEVELUP					
4.1. Модель PS–OPC LevelUp: логіка педагогічного супроводу	0,5	—	—	—	0,5
4.2. Початковий профорієнтаційний супровід підлітка	0,5	—	—	—	0,5
4.3. Підтримувальні педагогічні рекомендації	0,5	—	—	—	0,5
4.4. Взаємодія з батьками	0,5	—	—	—	0,5
4.5. Командна робота вихователя і психолога (кейсовий аналіз, відеозустріч)	—	2,0	—	—	2,0
Практичне завдання 4. Опис підлітка та підтримувальні	—	—	1,5	—	1,5

Назва модуля, теми	Лекції	Практ.	Самост.	Контр.	Усього
рекомендації					
Тест модуля 4	—	—	—	0,5	0,5
Разом за модулем 4	2,0	2,0	1,5	0,5	6,0
МОДУЛЬ 5. СКЛАДНІ СИТУАЦІЇ ТА АЛГОРИТМИ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ					
5.1. Агресія підлітка: причини та реагування без ескалації	0,5	—	—	—	0,5
5.2. Порухення правил і протестна поведінка	0,5	—	—	—	0,5
5.3. Конфлікти між підлітками: аналіз і вирішення	0,5	—	—	—	0,5
5.4. Маніпулятивна поведінка: розпізнавання та реагування	0,5	—	—	—	0,5
5.5. Кризові ситуації та безпека (кейсовий аналіз, відеозустріч)	—	2,0	—	—	2,0
Практичне завдання 5. Алгоритм реагування у складній ситуації	—	—	1,0	—	1,0
Тест модуля 5	—	—	—	0,5	0,5
Разом за модулем 5	2,0	2,0	1,0	0,5	5,5
Підсумковий контроль: підсумковий тест курсу	—	—	—	0,5	0,5
УСЬОГО	10,0	10,0	7,0	3,0	30,0

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. ПСИХОЛОГІЯ ПІДЛІТКА ТА ПОВЕДІНКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ СИГНАЛ

Тема 1.1. Підлітковий вік: ключові психологічні зміни. Підлітковий вік як період внутрішньої перебудови: фізіологічні, когнітивні, емоційні та соціальні зміни. Формування ідентичності як центральне завдання віку (за Е. Еріксоном). Прагнення до автономії та реакція на контроль. Розвиток мислення і зміна ставлення до авторитетів. Емоційна нестабільність, орієнтація на однолітків, внутрішні суперечності віку. Вікова норма і зони ризику. Особливості перебігу підліткового віку в умовах пансіону.

Тема 1.2. Поведінка підлітка як психологічний сигнал. Поведінка як зовнішній прояв внутрішніх процесів. Рівні аналізу поведінки: ситуаційний, емоційний, рівень потреби, соціальний. Основні типи поведінкових сигналів. Контекст як ключ до розуміння поведінки. Поведінка як спосіб задоволення потреб. Роль дорослого в роботі з поведінкою; особливості інтерпретації поведінки в пансіоні.

Тема 1.3. Емоції, протест і мотивація підлітка. Особливості емоційної сфери підлітка та причини емоційної нестабільності. Протест як форма розвитку: ситуативний, системний, прихований. Внутрішня і зовнішня мотивація. Базові психологічні потреби (автономія, компетентність, причетність) за теорією самодетермінації Р. Раяна та Е. Десі. Взаємозв'язок емоцій, протесту й мотивації; роль вихователя.

Тема 1.4. Вплив середовища на поведінку підлітка: сім'я, школа, пансіон. Середовище як система впливу (екологічна модель У. Бронфенбреннера). Вплив сім'ї, школи, пансіону та їх взаємодія. Поведінка як реакція на середовище. Вихователь як регулятор середовища. Середовище як ресурс розвитку.

Тема 1.5. Типові помилки педагогічного сприйняття (практичне заняття, відеозустріч). Сприйняття через «ярлики», узагальнення на основі окремих випадків, ігнорування контексту, персоналізація поведінки, швидкі висновки без спостереження, порівняння з іншими, вплив емоційного стану дорослого, стійкість первинного враження. Аналіз кейсів «Порушення правил» і «Замкненість». Професійна позиція вихователя.

МОДУЛЬ 2. ПІДЛІТОК У ПАНСІОНІ: СЕРЕДОВИЩЕ, ПОБУТ І ГРУПОВА ДИНАМІКА

Тема 2.1. Пансіон як середовище розвитку підлітка. Пансіон як соціальне середовище. Постійна взаємодія як фактор розвитку. Вплив групи, формування соціальних ролей. Потреба в особистому просторі. Адаптація підлітка до умов пансіону. Пансіон як ресурс розвитку.

Тема 2.2. Роль вихователя: контроль, підтримка, наставництво. Вихователь як значущий дорослий. Контроль, підтримка і наставництво та баланс між ними. Емоційна стійкість вихователя. Шість технік підтримувальної взаємодії: «Коротке звернення», «Вимога через пояснення»,

«Визнання та вимога», «Питання замість інструкції», «Три рівні реагування», «Пауза перед реакцією». Типові помилки вихователя.

Тема 2.3. Побут і режим як фактори поведінки. Побут як частина виховного середовища. Режим як фактор стабільності та передбачуваності. Реакція підлітка на правила. Побутові ситуації як джерело інформації про підлітка. Особистий простір і межі. Побутові конфлікти; роль вихователя у формуванні побутової культури.

Тема 2.4. Групова динаміка: лідери та вплив. Група як середовище соціалізації. Соціальні ролі, статуси, потреба у визнанні. Груповий тиск і групові норми. Конфлікти в групі. Роль вихователя в груповій динаміці; група як ресурс розвитку.

Тема 2.5. Конфлікти та булінг у пансіоні (практичне заняття, відеозустріч). Конфлікт як частина підліткової взаємодії; причини і форми конфліктів у пансіоні. Булінг (цькування): ознаки, відмінність від конфлікту, ролі учасників, особливості в умовах цілодобового перебування. Алгоритм дій вихователя у разі виявлення булінгу відповідно до Порядку реагування на випадки булінгу (цькування). Аналіз кейсів «Лідер або провокатор» і «Конфлікт у групі».

МОДУЛЬ 3. ПЕДАГОГІЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА СИСТЕМНА ОЦІНКА ПІДЛІТКА

Тема 3.1. Системне педагогічне спостереження. Сутність педагогічного спостереження та його особливості в пансіоні. Системність, об'єктивність, урахування контексту. Що доцільно спостерігати. Спостереження як процес, а не разова дія; його місце в системі педагогічного супроводу.

Тема 3.2. Модель 5 сфер психологічного аналізу підлітка. Комплексне бачення підлітка. Емоційна, поведінкова, соціальна, навчально-мотиваційна сфери та сфера ресурсів і потенціалу. Взаємозв'язок сфер. Модель 5 сфер як інструмент спостереження (не діагностики).

Тема 3.3. Карта педагогічного спостереження. Призначення і структура карти. Що і як фіксувати; регулярність записів. Конфіденційність, анонімізація та професійна етика. Карта як основа взаємодії з психологом закладу.

Тема 3.4. Типові помилки спостереження. Поспішні висновки, ефект «ярлика», суб'єктивне ставлення, ігнорування контексту і динаміки, фокус лише на негативі, порівняння підлітків. Професійна позиція вихователя-спостерігача.

Тема 3.5. Педагогічний висновок і виявлення здібностей підлітка (практичне заняття, відеозустріч). Педагогічний висновок: на чому він ґрунтується і чим відрізняється від діагнозу. Виявлення сильних сторін і динаміки розвитку. Від висновку до рекомендацій. Аналіз кейсів «Неправильна інтерпретація» і «Невидимий учень».

МОДУЛЬ 4. СУПРОВІД ПІДЛІТКА: РЕКОМЕНДАЦІЇ, РОЗВИТОК І МОДЕЛЬ PS–OPC LEVELUP

Тема 4.1. Модель PS–OPC LevelUp: логіка педагогічного супроводу. Етапи моделі: спостереження – оцінка – рекомендації – супровід – розвиток («LevelUp»). Роль сильних сторін у розвитку підлітка. Місце вихователя в моделі супроводу.

Тема 4.2. Початковий профорієнтаційний супровід підлітка. Профорієнтація в підлітковому віці; інтерес як «точка входу». Що помічати під час спостереження. Роль вихователя; типові помилки. Профорієнтація і самооцінка; формування позитивної перспективи (з опорою на типологію Дж. Голланда та концепцію кар'єрного розвитку Д. Сьюпера).

Тема 4.3. Підтримувальні педагогічні рекомендації. Поняття педагогічної рекомендації. Вимоги: конкретність, реалістичність, підтримувальне формулювання, урахування вікових особливостей і сильних сторін. Поступовість змін. Типові помилки рекомендацій.

Тема 4.4. Взаємодія з батьками. Завдання і принципи партнерської взаємодії. Формула «факт → контекст → питання». Єдині підходи, повідомлення про позитивну динаміку. Конфіденційність і професійна етика. Типові помилки взаємодії.

Тема 4.5. Командна робота вихователя і психолога (практичне заняття, відеозустріч). Ролі вихователя і психолога в системі супроводу. Обмін інформацією, узгодженість підходів, професійні межі. Аналіз кейсів «Потенціал без реалізації» і «Помилки рекомендацій».

МОДУЛЬ 5. СКЛАДНІ СИТУАЦІЇ ТА АЛГОРИТМИ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ

Тема 5.1. Агресія підлітка: причини та реагування без ескалації. Агресивна поведінка, її причини та функції; агресія як форма психологічного захисту. Вплив групи. Типові помилки дорослих. Принципи професійного реагування та відновлення взаємодії.

Тема 5.2. Порушення правил і протестна поведінка. Причини протесту; відкритий, прихований і груповий протест. Чинники посилення протесту в пансіоні. Позначення меж, діалог, принципи реагування.

Тема 5.3. Конфлікти між підлітками: аналіз і вирішення. Причини конфліктів; розмежування конфлікту і булінгу. Розведення сторін, вислуховування, деескалація. Емоційне відновлення та навчання конструктивної взаємодії.

Тема 5.4. Маніпулятивна поведінка: розпізнавання та реагування. Сутність, причини та форми маніпуляцій. Типові помилки дорослих. Послідовність і чіткі межі; потреба в підтримці за маніпулятивною поведінкою.

Тема 5.5. Кризові ситуації та безпека (практичне заняття, відеозустріч). Кризова ситуація та ознаки кризового стану. Алгоритм першого реагування: оцінити рівень небезпеки, забезпечити безпеку, зберігати спокій, стабілізувати ситуацію, провести післякризову взаємодію.

Безпека групи. Межі компетенції вихователя та маршрут перенаправлення: психолог закладу, адміністрація, служба у справах дітей, екстрені служби. Емоційна стійкість вихователя.

3.1. Практичні завдання (самостійна робота з робочим бланком)

1. Аналіз поведінки підлітка: опис ситуації (факти), поведінкові прояви, контекст, 2–3 можливі причини, норма чи зона ризику, висновок (бланк: чек-лист аналізу поведінки підлітка; модуль 1).

2. Аналіз групи підлітків: загальна характеристика, соціальні ролі, особливості взаємодії, ризику, висновок (бланк: чек-лист аналізу групової динаміки; модуль 2).

3. Заповнення карти системного педагогічного спостереження за моделлю 5 сфер щодо одного підлітка упродовж кількох днів (бланк: карта системного педагогічного спостереження; модуль 3).

4. Опис підлітка та 3–5 підтримувальних рекомендацій за моделлю PS–OPC LevelUp (бланк: шаблон підтримувальних педагогічних рекомендацій; модуль 4).

5. Побудова алгоритму реагування у складній або кризовій ситуації з визначенням маршруту перенаправлення (бланк: чек-лист кризової ситуації; модуль 5).

Завдання виконуються на прикладі реального (анонімізованого) або змодельованого випадку.

3.2. Орієнтовний перелік питань для самостійного опрацювання

1. Чим вікова норма підліткової поведінки відрізняється від сигналу, що потребує уваги дорослого?

2. Які базові потреби підлітка найчастіше «стоять» за протестною поведінкою в умовах пансіону?

3. Як відокремити факт від оцінки під час опису поведінки підлітка?

4. Які ролі ви спостерігаєте у своїй групі вихованців і як вони впливають на групові норми?

5. За якими ознаками конфлікт переходить у булінг і які дії вихователь зобов'язаний виконати?

6. Які записи в карті педагогічного спостереження будуть корисними для психолога закладу?

7. Як сформулювати рекомендацію, що спирається на сильні сторони підлітка?

8. Як повідомити батькам про складну ситуацію за формулою «факт → контекст → питання»?

9. Що допомагає вихователю зберігати спокій і не посилювати ескалацію під час агресії підлітка?

10. У яких ситуаціях вихователь має негайно залучити психолога, адміністрацію або екстрені служби?

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.10.2026).
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 08.10.2026).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 08.10.2026).
4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 08.10.2026).
5. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.10.2026).
6. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 08.10.2026).
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2018 № 1047. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/62105/ (дата звернення: 08.10.2026).
8. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 (зі змінами). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/70993/ (дата звернення: 08.10.2026).
9. Про методичні рекомендації щодо організації виховного процесу в закладах освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 19.11.2024 № 1/21639-24. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/94576/ (дата звернення: 08.10.2026).

Основна література

1. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу : навч.-метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова та ін. Київ : Представництво ЮНІСЕФ в Україні, ГО «Ла Страда-Україна», 2023. 149 с.
2. Психологічна безпека освітнього середовища: методи, технології, шляхи формування : практ. посіб. / В. В. Байдик та ін. ; за наук. ред. Н. В. Лунченко. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2024. 134 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743724> (дата звернення: 08.10.2026).

3. Вааранен-Валконен Н., Заварова Н. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. Калашник. Київ, 2022. 123 с.

4. Колесниченко Ю. Л. PS–OPC LevelUp: авторська система психолого-педагогічного супроводу та профорієнтації підлітків : метод. посіб. Одеса, 2026.

5. Петрочко Ж. Особливості оцінки потреб дитини, яка виховується в інтернатному закладі, та її сімейного оточення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота. 2021. № 1 (7). С. 33–36. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/6>.

6. Ryan R. M., Deci E. L. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. New York : Guilford Press, 2017. 756 p.

7. Steinberg L. Adolescence. 13th ed. New York : McGraw Hill, 2023.

Першоджерела (класичні праці)

1. Bandura A. Aggression: A Social Learning Analysis. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1973. 390 p.

2. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Cambridge : Harvard University Press, 1979. 330 p.

3. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. New York : W. W. Norton & Company, 1968. 336 p.

4. Gottman J. M., DeClaire J. Raising an Emotionally Intelligent Child. New York : Simon & Schuster, 1997. 241 p.

5. Holland J. L. Making Vocational Choices. 3rd ed. Odessa, FL : Psychological Assessment Resources, 1997. 303 p.

6. Olweus D. Bullying at School: What We Know and What We Can Do. Oxford : Blackwell, 1993. 152 p.

Розробник програми
Колесниченко Ю. Л.

